

end den, selve de blaa Bølger hyllede dem ind i “ (s. 257) – og så kommenterer Venborg Pedersen: „Borgerskabets dyrkelse af sommerferietidens frie og naturlige liv gør, at tonen i de fleste erindringer er som her“ (s. 257).

I bogens rids af den samtidshistoriske kontekst, perioden 1870-1914, peger den på brydningen mellem den traditionelle orientering mod Tyskland og den stadig stærkere orientering mod England, som jo bl.a. viste sig med selve begrebet gentleman. Skildringen af hjem, skole, byliv med stormagasiner og cafeer, sommerliv med badehoteller og sommerhuse og sporten – som jo også stammer fra England – er fuld af gode, oplysende eksempler. Men afsnittet om arbejdslivet er alt for kort, og det politiske liv er fraværende. Ganske vist har Viggo Hørup engang sagt, at „Vil man have et Parti af lutter Gentlemen, saa faar man aldrig et Parti“, men hvis periodens politisering virkede imod gentleman-idealet, burde det have været genstand for en nærmere overvejelse. Hvilke kræfter i „verden af i går“ virkede fremmede for de blidere sæder, der sammenfattes i gentleman-idealet, og hvilke kræfter virkede hæmmende.

Bogen åbner med en sætning, som kortslutter fra „enhver“ til „man“: „Enhver ved, hvad en gentleman er, indtil man ønsker at skrive en bog om ham“. Men den er holdt i en stil, hvor enhver kan følge med – og hvor enhver efter endt læsning vil kunne se en rigtig gentleman for sig – i tøjet, på gaden, på stranden, hvor som helst, godt hjulpet af en mængde herlige, kostelige illustrationer. Hermed er det sidste ord ikke sagt eller skrevet om gentleman'en, men mange gode ord er at finde i denne bog.

Martin Zerlang

| STEFAN ARVIDSSON: *Morgonrodnad. Socialismens stil och mytologi 1871-1914*, Nordic Academic Press, Lund 2016, 332 s., 239 SEK.

Ligesom så mange andre historiske fænomener er socialismens historie hovedsagelig tolket ud fra skiftende sejrherres perspektiv. For nogle årtier siden stod striden mellem socialdemokrater, kommunister og socialismens modstandere, der hver især ville fremstille sig som sejrende sandhedspositioner. I dag er den almene debat derimod langt mere entydigt domineret af den kapitalistiske verdensordens tilhængere, om end de finere detaljer i venstrefløjens historie stadig drøftes blandt de tilbageværende kredse af socialister.

Hvert af disse sejrherreperspektiver har indsnævret tolkningen af historien, udviklingen og fremtidsudsigterne omkring en enkelt, dominerende udlægning – og har dermed også inddæmmet selve sansen

for verdens forskellighed, foranderlighed og muligheder for i stedet at give de aktuelt herskende magtforhold et skær af selvfølgelighed. Heroverfor gemmer sig ikke kun muligheder for faktisk erkendelse, men også et etisk og politisk væsentligt indhold i Reinhart Kosellecks ofte citerede formulering, at „de mest vidtrækkende historiske indsigter stammer fra de besejrede“. Det egentligt historiske perspektiv opnås, som allerede Walter Benjamin understregede i sine endnu oftere citerede historiefilosofiske teser fra 1940, ved at „stryge historien mod hårene“ – altså at søge efter det, der stritter imod de dominerende udviklingsfortællinger og deres selvfølgeligheder.

Begge disse gamle formuleringer kunne have fungeret som motto for den svenske religionshistoriker Stefan Arvidssons anliggende i *Morgonrodnad*. Imod den aktuelle, kapitalistiske verdensordens ideologiske lukning om sig selv vil han pege på socialismen som det alternativ, der truer med at blive fortrængt og glemt som andet og mere end en historisk parentes. Og imod de engang så sejrssikre fremskridts-hyldende, modernistiske, rationalistiske socialdemokratiske eller kommunistiske socialismefortællinger, der på deres egen vis reproducerede borgerlige forbilleder med nye heltefigurer og endemål, vil han fremgrave nogle af de fortrængte og ringeagtede aspekter af socialismens egen historie – i forlængelse af blandt andre den franske sociolog Michael Löwys livslange udforskning af romantisk antikapitalisme samt udforskninger af socialismens og den utopiske tænknings historie hos svenske idehistorikere som Ronny Ambjörnsson, Tore Frängsmyr og Inga Sanner.

Så nok handler *Morgonrodnad* – som undertitlen fortæller – om socialismens stil og mytologi i den sidste del af det lange 1800-tal, men snarere end en helt systematisk eller dækkende kortlægning fokuserer forfatteren på miskendte og fortrængte strømninger i socialismens fortid. Marx, Engels, Kautsky og andre af socialismens velkendte figurer inddrages kun i forbigående. I stedet fremhæver Arvidsson markante eksempler på idealistisk moraltænkning, skønhedsdyrkelse og værdighedsforestillinger i socialismen. Det handler om symbolernes, retorikkens og forestillingernes betydning – og om politiske drømme, følelser, myter, utopier og ritualer.

Arvidsson når vidt omkring. Bogens første del, „Panorama“, giver et overblik over socialismens placering på de politiske ideers landkort, udfolder skellet mellem romantisk og klassicistisk (nyhumanistisk) socialisme og opregner adskillige typer af mytologi, som forfatteren ser den i socialismens sprog – fra bibelske lighedsideal og kritikker af dansen om guldkalven over middelalderdyrkelse og primitivitetsidealer til uhyrefortællinger om kapitalen som vampyr og lignende.

Anden del, med titlen „Socialistisk idealism“, samler grundigere stu-

dier af udvalgte idealistiske og skønhedsdyrkende socialistiske grupperinger. Mest indgående er analysen af frimurersocialismen hos det amerikanske arbejderbroderskab *Knights of Labor*, der rummer åbenlyse bibelske referencer og lader religionshistorikeren boltre sig i analyser af tegn, fortællinger og ritualer. De to kapitler om dette broderskab er bogens vægtigste, både fordi mange af de opstillede typologier og teorier her viser deres relevans i en egentlig analyse, og fordi såvel denne bevægelse og hele dens bærende broderskabsforestilling som den åbenlyst religiøse socialisme er så relativt overset i den senere historieskrivning.

De efterfølgende kapitler om utopier og kunst med fokus på Edward Bellamys modernistiske fremtidsfortælling *Looking Backward*, William Morris' romantiske modsvar i den åbne utopi *News from Nowhere* samt billedkunstneren Walter Crane bevæger sig ad mere velkendte stier og graver ikke helt så dybt i analysen, men er til gengæld mere læservenlige og leverer bestemt også nye bidrag til udforskningen af den bemærkelsesværdige koncentration af utopiske skrifter og samfundsrelevant æstetik i slutningen af 1800-tallet.

I de afsluttende kapitler vender forfatteren tilbage til indledningskapitlernes fejende, panoramisk-typologiserende stil for at spore stridende socialistiske tilgange til religion – fra Marx' anerkendende kritik til de målrettede bestræbelser på at opbygge en socialistisk tro – og den socialistiske idealismes nederlag over for kommerciel massekultur og nye former for socialistisk, utopisme- og religionsfjendtlig futurisme, der udviklede sig på skuldrene af den ældre klassicistiske socialisme og siden opnåede noget nær eneherredømme over bevægelsen. Der er ingen tvivl om, at Arvidsson ser meget kritisk på denne udvikling, og at han ser udforskningen af 1800-tallets romantiske, idealistiske og religionsvenlige socialisme som forudsætning for en genvækkelse af socialismen i vores egen epoke. Han understreger dog samtidig nøgternt, at ingen af de specifikke socialistiske retninger fra dengang uden videre kan levere løsninger for vores egen tid.

Spørgsmålet rejser sig så i umiddelbar forlængelse af læsningen: Hvordan ser Arvidsson da nærmere disse glemte retningers nutidsrelevans? At det spørgsmål er lettere at stille end at besvare, er jeg klar over, ikke mindst fordi jeg selv endte med omtrent lige så åbne nutidskonklusioner i min bog *Kærlighedens samfund – romantiske utopier i 1800-tallets Danmark*, der udkom samme år som Arvidssons og i nogle henseender har sit projekt til fælles med hans bog. Alligevel virker det bemærkelsesværdigt ubesvaret, hvorfor Arvidsson netop fokuserer, som han gør. Han skriver kompakt og indholdsmættet, og det ligefrem vrimler med typologier og definitioner på bogens ikke så mange sider. Her er tænkt grundigt, og her er masser af stof til eftertanke og dis-

kussion i forbindelse med videre analyser. Men forfatteren selv virker ofte mere interesseret i at levere byggesten til en videre analyse, end han leverer den egentlige analyse.

Navnlig i bogens mere panoramiske kapitler kommer dette til udtryk i en markant tilbøjelighed til bastante, skematiske typologigenemgange. Arvidsson redegør koncist og eksemplificerende for f.eks. socialismens indplacering i landskabet af politiske ideologier (s. 16-23), når han definerer og eksemplificerer socialismens mytologiske bestanddele (s. 42-63), og når han opregner forskellige typer af fortælling (s. 141-150). Det kan være ganske værdifuldt, men man kan ofte savne et tydeligt analytisk formål med de mange rubriceringer.

Ærgerligt er det i mine øjne også, at forfatteren synes så ensidigt at opfatte definitionskunsten som en adskillelseskunst i stil med destillering af en kompleks væskes kemiske bestanddele. Man kan savne den efterfølgende påvisning af, hvordan ingredienserne i den konkrete historie blev samlet til et levende, dialektisk hele.

Er det f.eks. ikke lidt forhastet af Arvidsson simpelthen at affærdige science fiction-genrens kritiske potentialer og dens slægtskab med utopien alene med henvisning til „den fiktiva science fiction-litteraturens privilegerede lekfullhet“ (s. 146)? Fremtrædende utopi- og science fiction-forskere som f.eks. Darko Suvin og Fredric Jameson har understreget det tætte slægtskab mellem disse to tanke- og litteraturstrømninger, og Arvidsson nævner selv senere flygtigt den russiske socialdemokrat Alexander Bogdanovs fortælling *Røde stjerne* fra 1908 som eksempel på „dockningen mellan de socialistiska utopierna och Jules Vernes fantastiske science fiction-romaner“ (s. 219). Fra Arvidssons perspektiv var denne „dockning“ (sammenkobling) et led i utopismens og socialismens forfald, men alligevel virker det som om, han i sin analysepraksis må trodse sine typologiers lidt for snærende bånd. Og særligt beklageligt bliver det, hvis ophobningen af negativt definerede kategorier også på et generelt plan synes at afholde forfatteren fra videre udforskning af kompleksitet og modsætninger i mange af de ordknapt definerede fænomener.

Et andet eksempel på det samme vedrører forholdet mellem utopi og praktisk politik: Jeg kan fint følge forfatterens hurtige afsluttende analyse af, hvordan 1900-tallets dominerende afvisninger af troen, idealerne og den utopiske tænkning var med til at undergrave bestemte former for samfundskritisk tænkning og politikken som et felt af engagement og kamp. Men lige så indlysende er det for mig at se, hvordan hvert eneste af 1900-tallets store politiske projekter aldrig kun var drevet af pragmatiske administrationshensyn, men også var ledet af idealer, tro og utopiske håb i voldsom indbyrdes strid. Vel var de socialdemokratiske ledede velfærdsstater en pragmatisk retræte fra de

gamle løfter om en endnu ikke virkeliggjort socialisme. Men udfyldte velfærdsstaterne ikke også en del af socialismens gamle rolle i arbejderbevægelsens stræben efter det bedre samfund og det bedre liv? Og var de socialistiske fremtidsforestillinger – hvor vage de end var, og hvor meget de end var forvist til skåltaler og rituelle fællessange – ikke også længe med til at give retning til velfærdsstaterne, så længe de var under opbygning? Nærmere studier af velfærdsstaternes socialdemokratiske legitimering efter 2. Verdenskrig synes dermed at vise væsentlige levn af en i bedste forstand romantisk idealisme, og heri ligger formentlig et tegn på kompleksiteten og ukueligheden af det, Ernst Bloch betegede som utopiske funktioner: Det utopiske *endnu-ikke* kan gemme sig midt i sammenføjjingerne af det, der ellers synes som en færdig og lukket konstruktion.

Så der er altså noget at diskutere og overveje videre, både når det gælder den socialistiske arv, og når det gælder Arvidssons særlige tilgang til den. Men mine indvendinger viser dog på lidt bagvendt vis også allerede *Morgonrodnads* værd som et ambitiøst, tankemættet og dialogprovokerende forsøg på at kortlægge og forstå forgangne socialistiske traditioner og deres indviklede forhold til vores egen tid. For så vidt er Arvidssons forehavende bestemt lykkedes. Bogen er et afgørende bidrag til de løbende diskussioner af arven efter socialismen.

Bertel Nygaard

| THOMAS OLDRUP: *Fanden tage i morgen. Sex, køn og kærlighed under besættelsen*, Haase Forlag A/S, København 2017, 318 s., 299,95 kr.

Man kan som historiker blive helt glad i låget over den voksende bevidsthed om historien, vi aktuelt er vidne til. En licensfinansieret danmarkshistorie er varmt samtaleemne på Christiansborgs gange, i *Information* såvel som i kantiner landet over, og der indkøbes og produceres TV-programmer, der flere gange om ugen forvandler sendefloden til historiske temaaftener, med gode seertal vel at mærke. Danskerne myldrer til middelaldermarkeder, byvandring og den årlige messe *Historiske Dage*, og når krudtrøgen har lagt sig, og de historiske militærkøretøjer er kørt i garage, skal det nok vise sig, at historie ikke kun handler om underholdning, men også om søgen efter identitet og mening. Også forlagene ivrer for at udgive historisk faglitteratur. Det er der gode grunde til at glæde sig over. Den foreliggende bog er ikke en af dem.

Thomas Oldrups *Fanden tage i morgen. Sex, køn og kærlighed under besættelsen* er et forbilledligt eksempel på en dårlig bog om et godt emne, der ikke bare giver anledning til en øjeblikkelig ærgrelse, men kan